

Brachygluta klimschi HOLDHAUS, 1902 (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae), nowy dla fauny Polski gatunek chrząszcza oraz uwagi o stanie zbadania marników w Polsce

Brachygluta klimschi HOLDHAUS, 1902 (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae), a species of beetle new for the Polish fauna with comments on the current state of knowledge of Pselaphinae in Poland

Daniel KUBISZ¹, Paweł JAŁOSZYŃSKI²

¹ Muzeum Przyrodnicze Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN, ul. Św. Sebastiana 9, 31-049 Kraków; e-mail: kubisz@isez.pan.krakow.pl

² Os. Wichrowe Wzg. 22/13, 61-678 Poznań; e-mail: scydmaenus@yahoo.com

ABSTRACT: *Brachygluta klimschi* HOLDHAUS found in the Bieszczady Mts. is reported as new to the Polish fauna and to the Eastern Carpathians. The current knowledge of distribution of *Pselaphinae* in Poland is discussed.

KEY WORDS: Coleoptera, Staphylinidae, Pselaphinae, *Brachygluta*, Poland, new record, faunistics.

Podrodzina (traktowana dawniej jako osobna rodzina) Pselaphinae należy do słabo poznanych grup chrząszczy w faunie Polski. Bardzo małe rozmiary jej przedstawicieli (a co za tym idzie, trudności w oznaczaniu) i skryty tryb życia powodują, że niewielu krajowych entomologów interesuje się nimi i publikuje dane o ich występowaniu. W rezultacie większość informacji, jakie posiadamy, pochodzi z dawnych, nierzadko XIX-wiecznych prac, a lista gatunków występujących w naszym kraju prawdopodobnie daleka jest od zamknięcia. Do chwili obecnej w faunie Polski wykazano obecność około 80 gatunków, chociaż liczbę tę należy traktować jako szacunkową. Część star-

szych doniesień wymaga nie tylko potwierdzenia nowszymi znaleziskami, ale wręcz weryfikacji oznaczeń, z pewnością też można jeszcze oczekiwać wykazania z naszego terytorium co najmniej kilku dalszych gatunków. Ostatnimi laty w podrodzynie Pselaphinae dokonano wielu zmian o charakterze systematycznym czy nomenklatorycznym, spośród których część jeszcze nie została odnotowana w krajowej literaturze. Między innymi z tego powodu wspomniana liczba około osiemdziesięciu gatunków nie jest możliwa do uzyskania na podstawie analizy wyłącznie polskich artykułów i katalogów. Dla przykładu, występowanie w Polsce *Batrisodes buqueti* (AUBÉ), odnotowane przez Claude'a BESUCHET (1981) na podstawie materiału z Natolina, pozostało niezauważone przez autorów wszystkich krajowych prac o charakterze katalogów, poczynając od „Wykazu zwierząt Polski” (MROCZKOWSKI, STEFAŃSKA 1991), poprzez uzupełnienia „Katalogu Fauny Polski” (BURAKOWSKI i in. 2000), a kończąc na tomie „Fauny Polski” poświęconym m.in. chrząszczom (BOGDANOWICZ i in. 2004). To ostatnie, najnowsze zestawienie, nie tylko powieliło przeoczenia poprzednich katalogów, ale wprowadza dalsze, niezrozumiałe błędy. Praca ta ignoruje w wybiórczy i niekonsekwentny sposób pewną liczbę podgatunków w rodzajach *Bibloporus* THOMSON, *Brachygluta* THOMSON, *Bryaxis* KUGELANN, *Bythinus* LEACH, *Claviger* PREYSSLER, *Euplectus* LEACH, *Plectophloeus* REITTER i *Tyrus* AUBÉ, co może znacząco zredukować przydatność tego katalogu w ustalaniu realnych zasięgów poszczególnych gatunków w przyszłości. Wobec zauważalnej ostatnimi laty w systematyce europejskich Pselaphinae tendencji do podnoszenia niektórych taksonów podgatunkowych do rangi odrębnych gatunków, takie podejście wprowadza niepotrzebny chaos do map zasięgów, co można aktualnie obserwować choćby na przykładzie rodzaju *Brachygluta* (JAŁOSZYŃSKI i in. 2007). Jedyne podgatunki w dużym rodzaju *Bryaxis* uwzględnione w „Faunie Polski” to *B. frivaldszkyi slovenicus* (MACHULKA), który w rzeczywistości znany jest wyłącznie ze Słowacji, natomiast występujący na Węgrzech, Ukrainie i w Polsce podgatunek nominotypowy w ogóle nie znalazł się na tej liście. Ponadto w pracy tej można znaleźć nazwę *Bryaxis glabricollis* (REICHENBACH), co jest błędem powielonym z wcześniejszych polskich opracowań. Synonimikę i wieloletnią historię błędnych identyfikacji taksonu kryjącego się za tą nazwą wyjaśnił cztery lata wcześniej LÖBL (2000), wskazując zresztą „Katalog fauny Polski” jako przykład zamieszania nomenklatorycznego spowodowanego przez wspomniane niejasności. Gatunek podawany z Polski pod nazwą *Bryaxis glabricollis* auct. nosi ważną nazwę *Bryaxis ulrichii* (MOTSCHULSKY, 1851), co ostatecznie wyjaśniła dopiero publikacja LÖBLA i BESUCHETA (2004). Autorzy „Fauny Polski” zignorowali również ważną nazwę *Euplectus mutator* FAUVEL, która kilka lat wcześniej zastąpiła *E. fauveli* GUILLEBEAU (LÖBL 1999); na dodatek ten ostatni epitet podany został

z błędem („*fauvelli*”). Innym przykładem nieścisłości w tej pracy – zapewne również jest to wynik automatycznego powielenia nazwy z wcześniejszych polskich katalogów bądź z pracy BESUCHETA (1974) – jest *Trissemus impressus* (PANZER); jest to w rzeczywistości gatunek typowy rodzaju *Fagniezia* JEANNEL i powinien być wymieniony jako *Fagniezia impressa* (PANZER).

Pewna liczba Pselaphinae podawanych z naszego kraju znana jest z bardzo nielicznych, często wyspowych stanowisk w Europie i albo były one wykazywane z Polski bardzo dawno, albo też w sposób nie wzbudzający zaufania co do poprawności oznaczeń. Przykładem może być *Plectophloeus carpathicus* REITTER, który znany jest wyłącznie z Rumunii, Chorwacji i Polski, przy czym ostatnie doniesienia krajowe pochodzą sprzed półwiecza i nigdy nie były weryfikowane (BURAKOWSKI i in. 1978). Występowanie kilku innych marników podawanych dawniej z terytorium Polski wymaga potwierdzenia nowszymi znaleziskami; dotyczy to *Biblopectus pusillus* (DENNY), *Bryaxis carinula* (REY), *B. carpathicus* (SAULCY), *B. femoratus* (AUBÉ), *B. nodicornis* (AUBÉ), *B. weisei* (SAULCY), *Brachygluta helferi* (SCHMIDT), a być może również *Brachygluta xanthoptera* (REICHENBACH); bardzo dawno nie poławiano w Polsce również ciepłolubnych *Chennium bituberculatum* LATREILLE oraz *Centrotoma lucifuga* HEYDEN. Przegląd polskich zbiorów Pselaphinae prowadzony przez drugiego autora wykazuje bardzo duży odsetek błędnych oznaczeń, szczególnie jeśli chodzi o samice rodzajów *Bibloporus*, *Plectophloeus*, *Euplectus*, *Bryaxis* oraz *Batrisodes* REITTER.

Ostatnie lata przyniosły pewną liczbę nowych danych na temat występowania rzadkich lub wcześniej błędnie oznaczanych gatunków Pselaphinae. Po raz pierwszy wykazano z naszego kraju *Euplectus bonvouloiri narentinus* REITTER (JAŁOSZYŃSKI, GAWROŃSKI i in. 2005), *Euplectus duponti* AUBÉ (GAWROŃSKI, OLEKSA 2006) i *Biblopectus spinosus* RAFFRAY (GAWROŃSKI, OLEKSA 2005). TYKARSKI (2006) podał z polskich Tatr *Plectophloeus zofali* MACHULKA, jednakże rekord ten oparty był na błędnym oznaczeniu samicy pospolitego gatunku – *P. fischeri* (AUBÉ) (teste: Paweł JAŁOSZYŃSKI). Stosunkowo niedawno potwierdzono też aktualne występowanie u nas *Euplectus tholini* GUILLEBEAU (JAŁOSZYŃSKI, GAWROŃSKI i in. 2005) i *Brachygluta trigonoprocta* (GANGLBAUER) (JAŁOSZYŃSKI, BUCHHOLZ i in. 2005) oraz podsumowano rozmieszczenie trzech gatunków rodzaju *Brachygluta*, wcześniej figurujących w „Katalogu fauny Polski” pod zbiorczą nazwą *B. haematica* (REICHENBACH) (JAŁOSZYŃSKI i in. 2007). Jednak w przeciwieństwie do niektórych innych grup chrząszczy (w tym pozostałych Staphylinidae), trudno tu mówić o znaczącym ożywieniu w badaniach faunistycznych. Lista gatunków Pselaphinae stwierdzonych w Niemczech jest dłuższa o kilkanaście, a na terenie Czech i Słowacji o dwadzieścia kilka pozycji w sto-

sunku do Polski i z pewnością można oczekiwać znalezienia u nas pewnej liczby niewykazywanych wcześniej marników, szczególnie w dużych i trudnych do oznaczania rodzajach *Euplectus* i *Bryaxis*.

Odrębnym problemem jest też możliwość odnalezienia w Polsce gatunków mających u nas zachodnią granicę zasięgu, co pociąga za sobą kłopoty z oznaczeniami. Wynika to między innymi z zakresu geograficznego popularnego opracowania „Die Käfer Mitteleuropas” (BESUCHET 1974). Brak w tej pracy niektórych gatunków mogących wkraczać do Polski ze wschodu, a zwłaszcza południowego wschodu. Tym samym, oznaczając materiały pozyskane na polskich kresach czy w Bieszczadach, należy zachować szczególną ostrożność i poza cechami zewnętrznymi zwracać dużą uwagę na budowę aparatów kopulacyjnych; nie należy też przy determinacji ograniczać się wyłącznie do wspomnianego, niemieckiego dzieła.

Licząc w środkowej Europie 14 gatunków rodzaj *Brachygluta* reprezentowany był dotychczas w naszym kraju przez siedem bądź dziewięć gatunków, z czego dwa stwierdzono dopiero ostatnio (JAŁOSZYŃSKI i in. 2007). Podana liczba jest nieprecyzyjna z powodu problematycznych danych dotyczących trzech przedstawicieli rodzaju wykazywanych dawniej z terytorium Polski. *Brachygluta lefebvrei* (AUBÉ) została wspomniana (bez numeru) w „Katalogu fauny Polski” (BURAKOWSKI i in. 1978) jako podawana z Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej i Śląska na początku XX-tego wieku i wymagająca potwierdzenia. Później informacja ta została powtórzona w „Faunie Polski”, już bez żadnych zastrzeżeń (BOGDANOWICZ i in. 2004). Nasz kraj został pominięty jako miejsce występowania tego gatunku przez LÖBLA i BESUCHETA (2004), jednak biorąc pod uwagę znane stanowiska na terenie Niemiec i Czech nie można wykluczyć odnalezienia *B. lefebvrei* również w Polsce. Z kolei *B. hemoptera* (AUBÉ) w cytowanym „Katalogu fauny Polski” posiada numer, chociaż autorzy dysponowali tak samo przestarzałymi i niepewnymi danymi jak w przypadku gatunku poprzedniego. Znany obecnie obszar rozmieszczenia *B. hemoptera* obejmuje Francję, Portugalię, Hiszpanię i Maroko (LÖBL, BESUCHET 2004), a więc polskie stanowiska należy uznać za bardzo wątpliwe. W końcu *B. foveola* (MOTSCHULSKY) była podana z Polski („Schlesien, Liegnitz”) przez HORIONA (1949), jednak „Katalog fauny Polski” i późniejsze publikacje pomijają te dane. Ze względu na bardziej południowe rozmieszczenie tego gatunku w Europie, występowanie *B. foveola* w naszym kraju wydaje się mało prawdopodobne.

Przegląd zbiorów Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN w Krakowie (ISEZ) pozwolił na stwierdzenie kolejnego gatunku z rodzaju *Brachygluta* w serii okazów chrząszczy, będących m.in. podstawą do publikacji o faunie Bieszczadów Zachodnich (KUBISZ i in. 1998; PAWŁOWSKI i in.

2000). Po zweryfikowaniu wcześniejszych determinacji, dwa okazy oznaczone jako *Brachygluta haematica* (REICHENBACH), okazały się w rzeczywistości nowym dla fauny Polski gatunkiem:

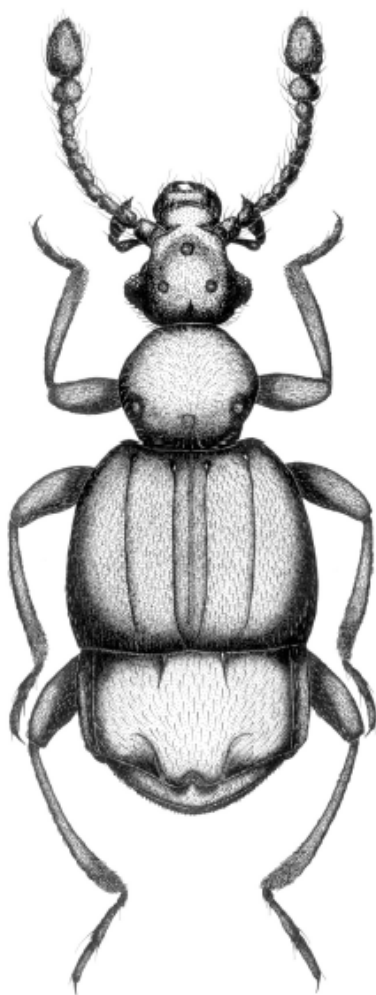
Brachygluta klimschi HOLDHAUS, 1902

– Bieszczady: Ustrzyki Górne (UTM: FV23), 17 V 1967 – 1♂ w ściółce olszyny nad potokiem Wołosaty, leg. J. PAWŁOWSKI, coll. ISEZ; 10 VI 1994 – 1♂, leg. T. WOJAS, coll. D. KUBISZ.

Tym samym, gatunek *B. haematica* należy skreślić z fauny Bieszczadów.

Wśród krajowych przedstawicieli rodzaju, *B. klimschi* należy do grupy gatunków, których samce posiadają zewnętrzne cechy dymorficzne na tergitych odwłokowych. Kształt i rozmieszczenie tych modyfikacji stanowi dobrą cechę, pozwalającą na rozróżnienie poszczególnych gatunków. Niestety, w najbardziej popularnym kluczu do oznaczania (BESUCHET 1974) brak jest jakichkolwiek rysunków, odnoszących się do tego rodzaju. Rysunki takie (jak również ilustracje aparatów kopulacyjnych) znaleźć można w niedawno opublikowanej rewizji (SABELLA i in. 2004). Samce *B. klimschi* (Ryc.) są stosunkowo charakterystyczne i niezbyt trudne do odróżnienia od pozostałych gatunków, jednak samice w całym rodzaju, a szczególnie w tym kompleksie, mogą sprawiać duże problemy. Pięć polskich gatunków *Brachygluta*, których samce mają zmodyfikowane widoczne tergity odwłoka, oznaczyć można za pomocą poniższego klucza (przez „modyfikacje” rozumie się wygiętą krawędź tergitu, wgłębienia i wyniosłości, a także pęczki włosów):

1. Tergit 3 na bokach z dużymi guzkami samiec *B. trigonoprocta* (GANGLBAUER)
- . Tergit 3 bez guzków 2.
2. Tergity 2 i 3 na bokach z pęczkiem włosów samiec *B. haematica* (REICHENBACH)
- . Tergity 2 i 3 bez pęczków włosów na bokach 3.
3. Tergit 1 z tylną krawędzią płytko i szeroko wyciętą; tergit 2 bez modyfikacji samiec *B. simplicior* RAFFRAY
- . Tergity 1 i 2 silnie zmodyfikowane 4.
4. Tergit 1 pośrodku tylnej krawędzi silnie wzniesiony, wzniesienie ostro ograniczone na bokach przez szeroki wcisk samiec *B. klimschi* (HOLDHAUS)
- . Tergit 1 pośrodku tylnej krawędzi słabo wzniesiony, wzniesienie nie jest ograniczone wciskami samiec *B. sinuata* (AUBÉ)



Ryc. (Fig.) *Brachygluta klimschi* HOLDH., ♂

Omawiana tu *B. klimschi* była początkowo traktowana jako podgatunek *B. narentina* REITTER, 1890. Obecnie jednak uznaje się odrębność gatunkową tych dwóch taksonów, a zasięg *B. narentina* ogranicza się, jak podaje katalog chrząszczy Palearktyki (LÖBL, BESUCHET 2004) do Bośni i Hercegowiny, Rumunii oraz Ukrainy. Jak można wnioskować z dotychczasowych danych, *B. klimschi* jest gatunkiem górskim, rzadkim w całym swoim zasięgu, którego znane stanowiska mają charakter wyspowy i są mocno od siebie oddalone. Siedliskowo związana jest z brzegami rzek i potoków, gdzie występuje w detrytusie na namuliskach. Znany zasięg *B. klimschi* ogranicza się do

dwóch regionów: alpejskiego i karpackiego. W Alpach notowana była z Austrii, Słowenii, północnych Włoch (rejon Wenecji), Francji (Sabaudia), Szwajcarii, Niemiec (Bawaria) i Liechtensteinu (BESUCHET 1974; LÖBL, BESUCHET 2004). W Karpatach gatunek ten podawany był dotychczas jedynie z ich części zachodniej: ze Słowacji, ze stanowiska nad rzeką Hron w Niskich Tatrach (ROUBAL 1924). Stanowisko w Bieszczadach poszerza więc zasięg *B. klimschi* również o Karpaty Wschodnie. Jak podaje C. BESUCHET (SABELLA i in. 2004), znane są też okazy łowione w Anglii w 1898 r., jednak w świetle podanego wyżej znanego zasięgu, stanowisko to wydaje się wątpliwe. Stwierdzić natomiast należy, że omawiany tu areal i środowiska występowania pozwalają spodziewać się odkrycia u nas kolejnych stanowisk tego gatunku, przede wszystkim w Karpatach Zachodnich.

SUMMARY

Brachygluta klimschi (HOLDHAUS) found in the Bieszczady Mts. is reported for the first time in Poland and in the Eastern Carpathians. A male of this species is illustrated and the identification key to males of Polish species of *Brachygluta* with modified abdominal tergites is given. Old distributional records of other members of the genus are discussed, and the current knowledge concerning Pselaphinae distributed in Poland is critically reviewed. The Polish checklist of the Pselaphinae comprises approximately 80 species. However, the exact number remains unclear due to dubious historical records of some taxa that require verification or confirmation. Moreover, the occurrence in Poland of several other species known from neighboring countries seems plausible. Recent research and discoveries of pselaphines new to Poland significantly revived the study of these interesting beetles, but compared to other families or other Staphylinidae, the Pselaphinae still remains one of most neglected group of Coleoptera.

PIŚMIENNICTWO

- BESUCHET C. 1974: 24. Familie: Pselaphidae. [W:] FREUDE H., HARDE K. W., LOHSE G. A. (red.): Die Käfer Mitteleuropas, Band 5. Goecke & Evers Verlag, Krefeld. 381 ss.
- BESUCHET C. 1981: Contribution á l'étude des *Batrisodes* paléarctiques (Coleoptera: Pselaphidae). Rev. suisse Zool., **88** (1): 275-296.
- BOGDANOWICZ W., CHUDZICKA E., PILIPIUK I., SKIBIŃSKA E. (red.) 2004: Fauna Polski – charakterystyka i wykaz gatunków. Tom I. MiIZ PAN, Warszawa. 509 ss.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1978: Chrząszcze Coleoptera, Histeroidea i Staphylinoidea prócz Staphylinidae. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **5**: 1-356.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 2000: Chrząszcze Coleoptera, Uzupełnienia tomów 2–21. Kat. Fauny Pol., Warszawa, XXIII, **22**: 1-252.

- GAWROŃSKI R., OLEKSA A. 2005: First record of *Biblopectus spinosus* RAFFRAY, 1914 (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae) from Poland. *Baltic J. Coleopterol.*, **5** (2): 133-134.
- GAWROŃSKI R., OLEKSA A. 2006: *Euplectus duponti* AUBÉ, 1833 (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae) – a new species for Poland. *Baltic J. Coleopterol.*, **6** (1): 55-57.
- HORION A. 1949: Faunistik der mitteleuropäischen Käfer. Unter Mitarbeit zahlreicher Koleopterologen. Band III. Palpicornia–Staphylinidea (ausser Staphylinidae). V. Klostermann, Frankfurt am Main. 388 ss.
- JAŁOSZYŃSKI P., BUCHHOLZ L., KALISIAK J. 2005: Nowe stanowiska *Brachygluta trigonoprocta* (GANGLBAUER) (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae) w Polsce. *Wiad. entomol.*, **24** (4): 245-246.
- JAŁOSZYŃSKI P., GAWROŃSKI R., KAŻMIERCZAK M., GUTOWSKI J. M. 2005: Nowe dla Polski i rzadkie chrząszcze z rodzaju *Euplectus* LEACH (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae). *Wiad. entomol.*, **24** (3): 147-152.
- JAŁOSZYŃSKI P., KUBISZ D., WANAT M., GAWROŃSKI R. 2007: Nowe dane o rozmieszczeniu w Polsce niektórych gatunków z rodzaju *Brachygluta* THOMSON, 1859 (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphinae). *Wiad. entomol.*, **26** (2): 123-125.
- KUBISZ D., SZWAŁKO P., WOJAS T. 1998: Materials to the fauna of Coleoptera of the Western Bieszczady Mts. (Polish Eastern Carpathians). *Roczn. Muz. Górnoszląskiego w Bytomiu, Przyroda*, **15**: 5-15.
- LÖBL I. 1999: *Euplectus mutator* FAUVEL, 1895, le nom valide d'une ancienne espèce paléarctique (Coleoptera, Staphylinidae, Pselaphinae). *Mitteil. schweiz. entomol. Ges.*, **72**: 281-282.
- LÖBL I. 2000: *Bryaxis glabricollis* (SCHMIDT-GOEBEL), an unavailable name of a common European species (Coleoptera: Staphylinidae: Pselaphidae). *Mitteil. schweiz. entomol. Ges.*, **73**: 218-221.
- LÖBL I., BESUCHET C. 2004: Subfamily Pselaphinae LATREILLE, 1802. [W:] LÖBL I., SMETANA A. (red.): *Catalogue of Palaearctic Coleoptera*, vol. **2**. Apollo Books, Stenstrup. 942 ss.
- MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1991: Coleoptera – Chrząszcze. [W:] RAZOWSKI J. (red.): *Wykaz zwierząt Polski, Tom III*. Krakowskie Wyd. Zoologiczne, Kraków: 7-197.
- PAWŁOWSKI J., PETRYSZAK B., KUBISZ D., SZWAŁKO P. 2000: Chrząszcze (Coleoptera) Bieszczadów Zachodnich. *Monografie Bieszczadzkie*, **8**: 9-143.
- ROUBAL J. 1924: Předbežné poznámky k faune Coleopter Nizkych Tátier a susednych druhých krajov, III. *Čas. čsl. Spol. ent.*, **21**: 52-53.
- SABELLA G., BUCKLE C., BRACHAT V., BESUCHET C. 2004: Revision der paläarktischen Arten der Gattung *Brachygluta* THOMSON, 1859, 1. Teil: Arten mit sekundären männlichen Geschlechtsmerkmalen auf den Abdominaltergiten (Coleoptera, Staphylinidae, Pselaphinae). *Museum d'histoire naturelle, Geneve*. 283 ss.
- TYKARSKI P. 2006: Beetles associated with scolytids (Coleoptera, Scolytidae) and the elevational gradient: diversity and dynamics of the community in the Tatra National Park, Poland. *Forest Ecol. Manag.*, **225**: 146-159.